

ABBAZ DABILOV SHIGARMALARINDA SUWRETLEW QURALLARININ QOLLANILIVI

Karamatdinova Nurjamal Rustem qizi

Berdaq atındađı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

Annotaciya:

Bul maqalada Ózbekstan xalıq jırshısı Abbas Dabilovtıń shıǵarmalarında ushırasatuđın súwretlew quralları haqqında sóz etiledi. Bunda shayır tárepinen sózlerdiń paydalanıw sheberligi analizlenedi hám avtor tárepinen mısallar arqalı beriledi.

Gilt sózler: Súwretlew quralları, súwretlew quralları túrleri, metafora, metonimiya, sinekdoxa, giperbola, eksperss-emociya, metonimiyalıq qubılıs, atlıq, kelbetlik, sanlıq, rawish, feyil, sóz shaqapları.

Hár qanday ádebiy shıǵarmanıń qunlılıǵın bahalawda hám tásirsheńligin arttırıp kórsetiwde kórkem súwretlew qurallarınıń tutqan ornı ayırıqsha. Kórkemle quralları tilimizde “kórkemlew quralları”, “súwretlew quralları” hám “troplar” dep ataladı. Al, súwretlew quralları shıǵıs klassik ádebiyatında “majoz”lar dep ataladı. “Trop” gerk tilinen alınǵan bolıp, kóshpelilik, predmet yamasa hórekettiń tıp mánisinen awıspalı mániste qollanılıwına ayıladı. Tilimizde kórkem súwretlew qurallarınıń atqaratuđın xızmetleri orta q sózler bolsa da, olardıń bir-birinen ajratıp turıwshı ózine tán ózgeshelikleri, obrazlılıq dóretiwdegi bir qansha múmkinshilikleri bar. Kórkem ádebiyatta troptıń metafora, metonimiya, sinekdoxa, allegoriya, litota, giperbola, simvol, janlandırıw h.t.basqa túrleri qollanılıp keledi. Kórkem sóz iyeleri turmıs haqıyqatlıǵın kórkem haqıyqatlıqqa aylandırıwda kórkemlew qurallarınan ónimli paydalanadı [1]. Hár qanday ádebiy shıǵarmada kórkemlew qurallarınıń járdeminde shıǵarmanıń emocional – estetikalıq tásirsheńligi támiyinlenedi. Jazıwshı-shayırlar óz shıǵarmasında tereń filosofiyalıq pikirlew kúshi yamasa obrazlardıń ishki keshirmelerin, olardıń shıǵarmadađı is-háreketlerin kórkem súwretlew qurallarınan sheber paydalana otırıp shıǵarmanıń mazmunın, tásirsheńligin arttıradı. Troplar sóz sheberlerinen ózine tán izleniwshilik, sheberlikti talap etedi. Belgili ózbek ádebiyatshısı T.Boboev troplar haqqında sóz ete otırıp olardı tómendegi toparlarǵa bóledi.

1.komparativ (uqsas) troplar. Troplardıń bul toparında súwretlew obyektiniń sırtqı kórinisi boyınsha ózine uqsas bolǵan obyektke salıstırıw tiykar etip alınadı.

Komparativ troplarga metafora, epitet, janlandiruv (prozopopeya), simvol, allegoriyalar kiritiledi.

2.kontigual troplar. Bunda suvretlew obyektı kórinisi jađınan onshelli uqsas bolmađan, biraq túsiniđi boyınsha jađın bolđan obyektke jasırın salıstırıladı. Kontigual troplarga metonimiya, giperbola, litota, sinekdoxa, perifraz hám basqalar kiredi;

3.kontrast troplar. Troplardıń bul toparına eki qarama-qarsı túsiniктеđi sózlerdi qatar qoyıw, yaki pikirdi astarlı mánige qurıw tiykar etip alınadı. Kontrast troplarga ironiya, antifraz, sarkazm, oksimoron hám basqalar kiredi [1].. Biz bul maqalamızda shayır Abbas Dabılov shıđarmalarında kórkem suvretlew qurallarınıń qollanılıwı haqqında sóz etemiz. Bunda kórkem suvretlew quralları boyınsha belgili ilimpazlardıń ilimiy miynetlerinen paydalanıwğa háreket ettik. Shayır Abbas Dabılovtıń shıđarmalarındađı kórkem suvretlew qurallarınan paydalanıw ózgesheligin maqalamızda kórip shıđamız. Shayır shıđarmalarınıń tásirsheńligin asırıwda troplardı jiyi qollanıw otırđan.

Metafora. Ádebiyatta sózlerdiń kóp mániliginiń payda bolıwında eń tiykarđı usıllardıń biri metaforalar esaplanadı. Metafora grek tilinen alıńđan bolıp, qaytadan kóshiriw degen mađananı ańlatadı. Kórkem shıđarmalarda, ásirese xalıq awızeki dóretpelerinde sóz mánileriniń estetikalıq talaplarğa sáykes kórkem sóz sheberleri tárepinen suvretlew qurallarınan jiyi qollanıw jađdayların kóremiz. Bunday suvretlew qurallarısız shıđarma tásirsheńligi tómen dárejede bolıp qaladı. Metafora haqqında sóz etetuđın bolsaq, “Metafora sózdiń tiykarđı mánisinen basqa mánide awısıp qollanılıwı” degen pikirge kózimiz túsedı.

Ilim izertlewshi E.Berdimuratov óz miynetinde kórkem ádebiyat stilinde qollanatuđın metaforalar ulıwma xalıqlıq metaforalar, ulıwma xalıqlıq tilde obrazlı qollanılatuđın metaforalar hám ulıwma xalıqlıq tanımalıqqa iye emes metaforalar, - dep metaforalardı úsh iri toparğa bóledi [2]. Mısalı:

Gazettiń *júzinen* awhal sorańız,
Dushpan jaqqa *kózdi* tigip turamız,
Keshe-kundiz tinbay *segbir uramız*,
“Jılamay ishsin” dep ballar jarmasın.
Yamasa:
Bárshe xalıq *kóz salıp* tur,
Ađıń menen qarańızğa...

Bunday berilgen mısallarıǵa qarayıtuǵın bolsaq, XX ásir siyasiy-social jaǵdaylarǵa baylanıslı dóretilgen bul qosıqta *gazettiń júzinen awhal sorahız* qatarındaǵı júzinen sózi III sanda birlik mánide qollanılıp, gazeta betlerin júz (bet) adam aǵzası menen súwretlegenligin, keying qatarındaǵı *kózdi tigip* sózleri bolsa qarap turıwdı, itibar beriw mánilerinde qollanılǵan sóz ekenligin kóriwimizge boladı. Keying qosıq qatarındaǵı *kóz salıp tur* sóz dizbegi hámmeniń dıqqat itibarı qaratilǵanlıǵın kóriwimizge boladı. Shayır tárepinen bul qatarlardaǵı súwretlew quralı arqalı shıǵarmanıń emocional-ekspressivligi artıp, kúsheytiwshi máni berip turǵanlıǵın kóriwimizge boladı. Ekinshi tárepten bul mısallarda awıspalı mánide qollanılǵan sózler bolıwına qaramastan qosımsha semantikalıq belgileri joǵalıp, tuwrı mánilerge uqsap ketkenligin kóriwimizge boladı. Bul mısallardaǵı metaforalar ulıwma xalıqlıq tilge tán biytárep metaforalar tiykarǵı birlikler xızmetin atqarıp turǵanlıǵın kóriwimizge boladı. Abbaz shayırdı bul metaforalardan sheberlik penen paydalanǵanlıǵın kóriwimizge boladı. Olardıń arasında ulıwma xalıqlıq biytárep stilli metaforalar, ulıwma xalıqlıq obrazlı metaforalar hám de jeke stillik metaforalarda súwretlewdiń tillik quralları xızmetin tolıq atqarıp kelgen. Bul pikirimizdi E.Berdimuratovtıń mına pikiri arqalı dálillewge urınamız. Demek “Ulıwma xalıq tiline tán biytárep metaforalarǵa turmıstıń bárshe tarawlarında, xalıq awızeki sóylew tilinde, jazba ádebiyatta, sonıń menen birge kórkem shıǵarmalarda keńnen qollanılıp júrgen metaforalar kiredi. Olar arnawlı kórkemlew quralı retinde qollanılmaydı, obrazlılıqqa iye emes” [2]..

Shayırdı shıǵarmalarındaǵı metaforalardıń semantikalıq-stillik toparlarınń estetikalıq talaplarǵa sáykes túrde sheber qollanıwı arqalı tildiń baylıǵın kórsetse, ekinshi tárepten kerekli sózdi awıspalı mánide qollaw arqalı shıǵarmanıń tásirshenliginiń artqanlıǵın kóriwimizge boladı.

Metonimiya. Til iliminde sóz mánisiniń keńeyiw qubılıslarınıń jáne bir túri – bul metonimiya dep ataladı. Bul sózlerdiń awıspalı mánisine tiykarlanǵan troplardıń biri esaplanadı. Metonimiyalar til iliminde sózlerdiń mánisiniń awıswınıń bir baǵdarı retinde qaraladı hám qandayda bir predmet yamasa háreket sebepli bir zattıń ekinshi atamaǵa tiykarlanıp ishki yamasa sırtqı baylanıs tiykarında qayta atalıwına aytiladı. Metonimiyada súwretlenip atırǵan zat yamasa waqıya basqa at penen qayta ataladı [3] - dep keltiredi qaraqalpaq ádebiyatı wákilleri óz miynetinde.

Metonimiyalar shıǵarmalarda eń ónimli qollanılatuǵın troplardıń biri esaplanadı. Sebebi, metonimiya kórkem sóz iyelerine óz pikirin ıqsham, obrazlı hám

tásirsheń jetkerip beriwde kerekli qural esaplanadı. Belgili rus ilimpazı B.V.Tomashevskiy metonimiyağa bılayınsha teoriyalıq sıpatlama beredi: “Metonimiyanıń metoforadan ayırmashılıǵı sonda, sózdiń tuwra hám awıspalı mánisi arasında qanday da bir baǵınıńqılıq, predmet yaki qubılıslar arasındagı sebeplik yamasa obektiv baylanıs bar boladı”. Al, ilim izertlewshi A.Dosımbetova metonimiyanıń metaforadan parıqlanıwın tómendegishe túsindiredi: “Metonimiyanıń metaforadan ayırmashılıǵı sonda metaforada qanday da bir zattuń háreketiń jaǵdaydıń, qubılıstıń belgi hám sapası basqasına kóshiriledi, al metonimiyada zat, háreket yaki qubılıs qaytadan at alǵanın, jańa atamaǵa iye bolǵan kóremiz”. Solay etip joqarıda keltirilgen pikirlerge súyene otırıp, hár túrdegi túsinipler arasındagı baylanıs hám olar tiykarında júzege kelgen metonimiyalardıń kópligin biliwimizge boladı. Biz bul maqalamızda Abbas Dabilov shıǵarmalarındaǵı metonimiya jasalıwınıń ayırım túrlerin kórsetip ótpekshimiz. Mısalı:

Qaytıp toltıra almay qımız sabasın,
Alıp qashıp ketti hárkim bir basın,
“Zarlı qız” hám “Bozataw” dıń namasın,
Qayǵı menen jırlap jananlar ótti.

Bul keltirilgen mısalda predmet ornına onıń menshikli atamasınıń qullanılǵanlıǵın kóriwimizge boladı. Bul jerdegi “Zarlı qız” hám “Bozataw” sózleri menshikli atlıq bolıp, xalıq qosıǵı predmetlik mánide qullanılıp kelgen. Abbas shayıp bul arqalı qosıq qatarlarınıń tásirsheńligin arttırıw menen birgelikte aytlıjaq pikirde ıqshamlastırǵanlıǵın, predmet atamasınıń ornına onıń menshikli ataması qullanılǵanlıǵın kóriwimizge boladı. Jáne de, shayıp qosıqlarında metonimiyanıń jáne bir kórinisi, yaǵniy predmet yamasa qubılıstıń ornına onıń qandayda kózge taslanarlı belgisin qollanadı.

Qurbanbay ataǵı shıqtı “Qırıq qız” dan,
Ózbek, túrkmen, rus, tatar, qırǵızdan,
Gúlayımnıń waqıyası dástanda,
Oqıǵandı, ofarin dep turǵızǵan.
Yamasa
Xalıq qayǵısı zıǵırdan qaynatıp,
Kúygennen gúy shıǵıp, tilin sayratıp,
Aq qaǵaz betinde qálem oynatıp,
Til zibandı qozǵap dilwar etken [4]. ...

kórip turǵanımızday metonimiya arqalı súwretlewdiń bir neshe forması bolıp, bul shıǵarmanıń tásirsheńligin arttırıw ushın dóretiwshi tárepinen túrli kóriniste paydalanılıwı múmkin boladı. Metonimiyalıq usılda sózlerdiń awısıwı háreketler arasındaqı baylanıs, olardıń kimgе yamasa nege baylanıslı ekenligi túsiniлип, usı háreketler tiykarında sózler quraladı. Sózlerdiń awısıwın belgili ilimpaz R.A.Suvonovaniń “Metonimiyalıq qubılıs atlıq, kelbetlik, sanlıq, rawish hám feyil sóz shaqaplarına tán ekenligin kórsetedi” dep berilgen pikiri arqalı kóriwimizge boladı.

Teńew. Til iliminde da keń túrde qollanılauǵın kórkem súwretlew qurallarınıń biri – bul teńewler. Tilimizde kórkem shıǵarmalardaǵı qanday da bir predmet yamasa is-háreketti ekinshi bir predmet yamasa qubılıs penen salıstırıp súwretlew teńew delinedi. “Teńew – troptıń ápiwayı, dáslepki túri, bunda ekinshi bir nárseniń belgileriniń járdeminde basqa birewiniń belgilerin anıqlaw maqsetinde eki qubılıs jaqınlastırıladı”– dep jazadı L.I.Timofeev. Teńewler kórkem ádebiyatta erte dáwirlerden baslap qollanılıp kiyatırǵan súwretlew qurallarınıń biri. Teńewlerdi kórkem shıǵarmada izlep tabıw ánsat bolǵanı menen, olar tuwralı kútá anıq ilimiy sıpattaǵı pikirlerdi aytıw qıyın – dep jazadı A.Dosımbetova óz miynetinde. Teńewler tiykarınan eki túrde qollanıladı. Bunda:

a) day, dey, tay, tey, qosımtalarınıń qosılıwı arqalı: *Basıń, shashıń, qas, kóziń, gúldey júziń, Usasqan barmaqlarınıń barmaǵıma. Abılaysań jamǵırday, Kóziniń jası móltildep, Eteginе quyadı.*

b) Kibi, sıyaqlı, yańlı sıyaqlı tirkewishler arqalı teńewler jasaladı. Biraq, Abbaz shayır qosıqlarında bul sıyaqlı tirkewishlerden ónimsiz paydalanıp, teńewlerdi tikkeley salıstırıp joqarıdaǵı usılda paydalanǵanlıǵın kóremiz.

Teńew bul til iliminde, shıǵarmalardıń kórkemliliǵın, olardıń tásirsheńligin arttırıp súwretlew menen birgelikte obraz jasawda eń ónimli qollanılauǵın súwretlew quralı esaplanadı. Teńew haqqında belgili ózbek ilim izertlewshisi T. Boboev óz ilimiy miynetinde olardıń tórt elementi bolıwın jazadı. Olar:

a) teńeliwshi predmet – teńelip atırǵan obyekt,

b) teńlestiriwshi predmet – uqsawshı obraz,

c) teńeliwshi hám teńlestiriwshi nárselerdiń uqsaslıq belgisi

v) teńew qosımtaları (day-dey, kibi, sıyaqlı hám t.b). haqıyqatında da, kórkem shıǵarmada usı tórt jaǵdaydan paydalanılǵan halda teńewler súwretlenedi.

Mısalı,

Almastan qaytqan *polattay*,

Porsań ayaq *jaman attay*,

Jarıqtağı *jarǵanattay*,

Bolǵan jigit nege dárkar?

- 1) Bul keltirilgen mısalda teńelip atırǵan obyekt – adam.
- 2) Teńestiriwshi predmet, yaǵnıy uqsawshı obraz – polat, ottay, jarǵanat;
- 3) Teńeliwshi hám teńestiriwshi nárselerdiń uqsaslıq belgisi – olardıń háreketleri.
- 4) Bunda teńew qosımta arqalı berilip tur – *polat+tay*, *jaman at+tay*, *jarǵanat+tay*. Jáne de:

- 1) Oq jawdırdı saǵan qarap *burshaqtay*,

Úsh saat oq atti jawlar qurgatpay.

- 2) Qap tawınday kkórinip tur aldıńda,

Bilim káni – túwesilmes altınday...

Bul berilgen mısallardı tómendegishe analizlewimizge boladı, bunda:

- 1) teńeliwshi predmet, yaǵnıy teńelip atırǵan obyekt – dushpan tárepinen jawdırlıǵan oqlar;
- 2) teńestiriwshi predmet, yaǵnıy uqsawshı obraz – burshaq,
- 3) teńew qosımtası – day.

Bunda súwretlenip atırǵan qaharmannıń obrazı teńewler járdeminde ele de kórkemlep berilgenligin kóriwimizge boladı.

“Teńew poetikası qıyın bolǵanlıqtan elege shekem teoriyalıq jaqtan islep shıǵılmadı, sebebi teńew hár qıylı poetikalıq kórkemlew qurallarınıń baslanǵısh dáwiri bolıp esaplanadı. troplardıń derlik hámmesi teńewlerden saǵa aladı [4].”, – dep jazǵan edi Q.Maqsatov óz miynetinde. Rasında da, teńewler túrli kóriniste berilgenligi menen biz joqarıda keltirgen tórt element tiykarında ámelge asırıladı..

Abbaz shayırdıń shıǵarmaların úyrenip qaraǵanımda, shayır sóz mánisiniń awısıw usıllarına oǵada dıqqat penen itibar qaratıp, ádebiyat qaǵıydalarına qatań ámel etken halda sóz mánilerinen orınlı qollanılǵanlıǵın joqarıdağı mısallar arqalı kórdik.

Sinekdoxa. Til biliminde hár túrli súwretlew quralları bolıp, áne solardıń arasında ónimli qollanılatuǵın súwretlew quralı bul – sinekdoxa. Sinekdoxa – pútinniń ornına bólshekti, bólshektiń ornına pútindi bildirip keledi. Kópliktiń ornına birlikti, birliktiń ornına kóplikti awıspalı mánide qollanılıw arqalı

sinekdoxalar jasaladı. Sóz mánisiniń bunday awısıwındaǵı eń ónimli túrleriniń biri adam hám haywan músheleriniń birewiniń atamasınıń ulıwmalıq mánide qollanılıwına ayıladı. Al, kópshilik filologlar sinekdoxanı metonimiyanıń bir túri retinde bileđi. “Sinekdoxanıń úsh túrli jasalıw usılı bar” – deydi belgili ilim izertlewshi A.Dosımbetova. Olar tómendegishe:

1. Kóplik sannıń ornına birlik san yamasa birlik sannıń ornına kóplik san qollanıladı.

Is palwanı barlıq *qız hám kelinshek*,

Fronttaǵı *mártlerden* keldi harmasın.

Bas-basına aytqan eken jekpe-jek,

Depti harmasınnan *bári qalmasın*.

Bul berilgen qosıq qatarlarındaǵı *qız hám kelinshek, mártler* bular sinekdoxalar. Sinekdoxalar ádette tek ǵana ózleri qollanııp atırǵan qosıq qatarlarına ǵana emes, al súwretlenip atırǵan zat yamasa qubılısqa tásirsheńlik baǵıshlaw arqalı olarǵa qosımsha boyaw beredi. Bul jerdegi qız hám kelinshek bir ǵana qızdı hám bir kelinshekti emes, al birlik sanda eldegi bárshe miynetkesh qız hám kelinsheklerdi aytıp turǵanı belgili, al keyingi qatardaǵı mártlerden sózi bolsa kóplik mánide qollanııp, bul bir tárepleme tuwra mániste ayılǵanlıǵın kóremiz. Sebebi, bul jerde sawash maydanındaǵı jawıngerlerdiń dushpan áskerlerin joq etiwı, jeńis haqqındaǵı jazılǵan xatları awıldıǵı qız hám kelinsheklerge harmasın ayılǵanı dep te súwretlep turǵanday.

2. Pútinniń ornına bólshektiń, bólshektiń ornına pútinniń qollanıılıwı ayıladı.

Dushpan qamap qılsa urıs,

Urısta mártke ne turıs...

3. Anıqlanbaǵan kópliktiń ornına anıq kóplik sanı qollanıladı.

Kewlimde bar *júz-mıń* qıyal,

Aytsam ana sóz tiykarın...

Yamasa Kúnde *júz túr* álwan dónsem,

Alǵa ósip bir qumarım...

Solay etip sinekdoxalar oy-pikirdi kórkemlep beriw ushın qollanılatuǵın poetikalıq qurallardıń biri esaplanadı. Bul tárizdegi sóz awısıwı arqalı shıǵarmanıń tásirsheńligi artadı.

Juwmaqlap aytatuǵın bolsaq, Abbas Dabilov óz shıǵarmalarında kórkem súwretlew qurallarınan ónimli paydalanǵan. Bunday kórkem súwretlew shayırdıń shıǵarmaları tiliniń leksikasında belgili orın iyeleydi hám bul arqalı shayırdıń sóz sheberligi ayqın kózge taslanadı.

PAYDALANILGAN ÁDEBIYATLAR

1. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. Тошкент, Ўзбекистон, 2002, 320-329-бетлер
2. Berdimuratov E. Ádebiy tildin funktsionaliq stillerinin rawajlaniwı menen qaraqalpaq leksikasınin rawajlanıwı. – Nókis. 1973. B 116.
3. Ахметов С., Есенов Ж. , Жәримбетов Қ. Әдебияттануы атамаларының орысш-қарақалпақша түсіндірме сөзлігі. Нөкіс: Билим, 1992, 129-бе
4. Dabilov A. Таңламалы shıǵarmaları. Nókis, “Qaraqalpaqstan”, 2018
5. Мақсетов Қ. Қарақалпақ қахарманлық дәстанлар поэтикасы. Нөкіс, Қарақалпақстан, 1966, ст280
6. Мақсетов Q. Qaraqalpaq xalqınin kórkem awızeki dóretpeleri. Nókis. Qaraqalpaqstan. 1996. 225-bet.
7. Мақсетов Q. Qaraqalpaq qaharmanlıq dástanları poetikası. Ilim, Tashken 1965. 178-b
8. Dáwletov A. Til bilimi tiykarları. – Nókis: Bilim, 2007. B. 108
9. Yusupov K.A. Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıwda ádebiy materiallardı tallaw metodikası. Monografiya. – Tashkent: METHODIST NASHRIYOTI, 2023. –120 b
10. Юсупов К.А. Академиялық лицейлерде қарақалпақ әдебиятын оқытыў методикасы. Монография. – Нөкіс: Qaraqalpaqstan, 2019. – 7 б.т. – 112 б.
11. Yusupov K.A. Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıwdın ilimiy metodikalıq tiykarları. Monografiya. – Tashkent: NIF MSH, 2024. –154 b. UDK: 82 KBK: 83
12. Yusupov K.A., Yusupov I.K. Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıwda innovatsiyalıq-pedagogikalıq texnologiyalar. Oqıw qollanba. – Tashkent: METHODIST NASHRIYOTI, 2023. – 120 b
13. Юсупов К.А. Академик лицейларда қарақалпақ адабиётини ўқитиш методикаси (педагогика фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати). – Нөкіс, «Miraziz Nukus», 2021. – 4 б.т – 66 бет.
14. Юсупов К.А. Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıw metodikası. Sabaqlıq. – Tashkent: Sano-standart, 2018. – 21 б.т. – 336 б.
15. Yusupov KA Arnawlı pánlerdi oqıtıw metodikası. sabaqlıq. – Tashkent: INNOVATSIYA-ZIYO, 2022. – 19 б.т. – 304 б.
16. Юсупов К.А. Кórkem shıǵarmalardıń mazmunın úyreniw metodikası. Oqıw qollanba. – Tashkent: Yosh avlod matbaa, 2021. – 23,75 б.т. – 380 б.

17. Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıw texnologiyaları. Oqıw qollanba. – Tashkent: INNOVATSIYA-ZIYO, 2022. – 9.3 б.т. – 144 б.

18. Юсупов К.А. Qánigelik hám pedagogikalıq ámeliyat. Методикалық қолланба. – Nókis: Pimpaz, 2021. – 3.75 б.т. – 60 б.

19. Юсупов К.А. Ш.Сейтов прозасын таллаў усыллары. Методикалық қолланба. – Нөкис, «Miraziz Nukus», 2017. – 4 б.т. – 64 бет.

20. Юсупов К.А. Академиялық лицейлерде қарақалпақ әдебиятын сабақтан тыс жұмыслар арқалы үйрениўдиң илимий методикалық мәселелери. Методикалық қолланба. – Nókis: Miraziz Nukus, 2018. – 5 б.т. – 80 б.

21. Юсупов К.А. Қәнигелик пәнди оқытыўда инновацион технология. – Nókis: Miraziz Nukus, 2015. – 6 б.т. – 96 бет.

22. Konis A. Yusupov. Studying Forms of Teaching Karakalpak Poetry at Academic Lyceums. Eastern European Scientific Journal. Germany. Ausgabe, 3-2018. 72-75.

23. Konis A. Yusupov. Studying Karakalpak Poetry in Academic Lyceums by Various Methods in Class. Eastern European Scientific Journal. (ISSN 2199-7977). Germany. 1-2019. 83-85.

24. Yusupov K.A. Scientific and theoretical foundations of teaching Karakalpak literature at academic lyceums // Journal of Critical Reviews. – Vol 7, Issue 7, 2020. №1. – P.P. 349-354

25. Повышение интереса учащихся к литературе на основе анализа художественных произведений. «Наука и Общество» журнал, №2 2018, стр.32-34.

26. Юсупов К.А. Изучение внеаудиторных работ по каракалпакской литературе в академических лицеях «Наука и Общество» журнал, №3 2018, стр.36-38.

27. Yusupov K.A. Curricula for teaching karakalpak literature. // Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal <https://saarj.com>. Academicia ISSN: 2249-7137 Vol. 11, Issue 5, May 2021, Стр. 1069-1074. Impact Factor: SJIF 2021 = 7.492, 10.5958/2249-7137.2021.01525.1

28. Yusupov K.A. Scientific and methodological problems of studying karakalpak literature. //Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR) <https://www.tarj.in>. ISSN: 2278-4853 Vol 10, Issue 5, May, 2021. Стр. 585-590. Impact Factor: SJIF 2021 = 7.699. 10.5958/2278-4853.2021.00451.1

29. Юсупов К.А. Изучение творчества Чингиза Айтматова в академических лицах // Til va adabiyot ta'limi. – Тошкент, 2021. – №7. – стр. 52-53 (13.00.00. №8).

30. Юсупов К.А. Актуальные вопросы преподавания каракалпакской литературы в академических лицах / Литература и художественная культура тюркских народов в контексте восток-запад. Материалы Международной научно-практической онлайн-конференции Казань, 22-25-октября 2020 г. Стр.352-355.

31. Юсупов К.А. Изучение лирики Усербай Алеёва / Литература и художественная культура тюркских народов в контексте восток-запад. Материалы Международной научно-практической онлайн-конференции Казань, 22-25-октября 2020 г. Стр.348-351.

32. Юсупов К.А. Академиялык лицейлерде шайыр лирикасын үйрениў. // Илм-фан ва таълимнинг ривожланиш истиқболлари. Республика илмий конференцияси тўплами. – Тошкент: www.openscience.uz, 25 сентябрь 2020 йил. – №6. – Б. 25-28.

33. Юсупов К.А. Научно-методических основы преподавания каракалпакской литературы. International Scientific Journal Theoretical & Applied Science p-ISSN: 2308-4944 (print) e- ISSN:2409-0085 (online) Year: 2021 Issue: 11. Pp. 362-371. <http://T.Science.org>.

34. Юсупов К.А. Педагог шайыр лирикасы хэм тәлим-тәрбия мәселелери // Пим ha'm ja'miyet. Нукус давлат педагогика институти журналы. – Нукус, 2021. – №4. – Б. 100-102.

35. Юсупов К.А. Өсербай Әлеёвтың лирикасын үйрениў. «Әмиўдәрья» , 2021, – №4, Б. 63-68.

36. Юсупов К.А. Әбдимурат Атажановтың дәретиўшилиқ устаханасы. «Әмиўдәрья» журналы, №5, 2018, 68-75.

37. Юсупов К.А. Академиялык лицейлерде Ө.Хожаниязов дәретиўшилигин үйрениў // Пим ha'm ja'miyet. Нукус давлат педагогика институти журналы. – Нукус, 2020. – №1. – Б. 32-35.

38. Юсупов К.А. Развитие устной культуры учащихся на уроках литературы // Til va adabiyot ta'limi. – Тошкент, 2022. – №1. – Б. 70-71

39. Yusupov K.A. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida qoraqalpoq adabiyotini o'qitish masalalari // Til va adabiyot ta'limi. – Тошкент, 2022. – №2. – Б. 17-18

40. Yusupov K.A. Teaching students the methods of artistic depiction in Karakalpak prose. // Journal of Hunan University (Natural Sciences). Vol. 49. No. 04. April 2022. Page - 590-603.

41. Yusupov K.A. Methods of selection of Karakalpak Novels. // Journal of Positive School Psychology. (Scopus) Volume. 6, No. 4 (2022). Page - 26-30. ISSN: 7152-7159.

42. Yusupov K.A. Learning Discussing the Epic Novels. // Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. Volume 7 I March 2022. Page - 26-30. ISSN: 2795-739X.

43. Юсупов К.А. Обучение основам письменной речи учащихся. // «PEDAGOGS» international research journal. Volume-7, Issue-1, April-2022. – Стр. 176-181.

44. Yusupov K.A. Theoretical foundations of teaching Karakalpak literature. // GALAXY international interdisciplinary research journal (GIIRJ). ISSN (E): 2347-6915. Vol. 10, Issue 5. (2022). PP. 210-216.

45. Юсупов К.А. Әдебияттануўда салмақлы орны бар алым. ҚМУ хабаршысы, №1, 2015, 132-136.

46. Юсупов К.А. Ш.Сейтов прозасында пейзаж ҳәм қаҳарман образын үйрениў мәселелери. ҚМУ хабаршысы, №2, 2015, 92-96.

47. Юсупов К.А. Изучение произведений писателя на уроках литературы // Международный научно-образовательный журнал «Образование и наука в XXI веке». Выпуск №26 (том 4), май, 2022. – Стр. 196-201.

48. Yusupov K.A. Methodology for analyzing lyrical works in literature lessons. // Miasto Przyszłości. (Impact Factor: 9.2). Vol. 26 (2022). Page - 200-208. ISSN: 2544-980X.

49. Юсупов К.А. Изучение творчества С.Мажитова в школе. //V Международный журнал научных исследований «Научный импульс». Выпуск №1, 30 август, 2022. – Стр. 44-50.

50. Yusupov K.A. Methods of Teaching the Works of O.Satbaev in Schools. // Journal of intellectual property and human rights. Vol. 01 Issue. September - 2022. Page – 44-53. ISSN: 2720-6882.

51. Yusupov K.A., Jiemuratova A.S. Development of Oral and Written Speech of Students in Schools. // Journal of intellectual property and human rights. Vol. 01 Issue. 2022. Page – 56-66.

52. Юсупов К.А. Образ Айдос бия в каракалпакской литературе. // I International science conference on multidisciplinary research, Abstracts of

International Scientific and Practical Conference. Berlin, Germany January 19-21, 2021, стр. 766-769

53. Юсупов К.А. Изучение в современной каракалпакской лирике. / III International science conference on e-learning and education, Abstracts of III International Scientific and Practical Conference. Lisbon, Portugal February 2-5, 2021, стр. 349-353.

54. Юсупов К.А. Изучение творчество Казакбай Юлдашева /V Международная научно-практическая конференция по новым тенденциям в науке и образовании «Theoretical and scientific bases of scientific thought», 16-19 февраля, 2021 г., Рим, Италия, стр. 503-508.

55. Юсупов К.А. Академиялық лицейлерде Аббаз Дабылов лирикасын оқытыу технологиялары. /VI Международная научно-практическая конференция по фундаментальным наукам, искусству, бизнесу и образованию, интернет-технологиями и обществу. 23-26 февраля, 2021 г., Стокгольм, Швеция, стр. 431-432.

56. Юсупов К.А. Юсупов И.К. Лирикалық шығармаларды оқытыу методикасы. /VI Международная научно-практическая конференция по фундаментальным наукам, искусству, бизнесу и образованию, интернет-технологиями и обществу. 23-26 февраля, 2021 г., Стокгольм, Швеция, стр. 469-474.

57. Юсупов К.А. Изучение литературных жанров. / VIII Международная научно-практическая конференция «Problems and tasks of modernity and approaches to their solution», 02-05 марта, 2021 г., Токио, Япония, стр. 198-203.

58. Юсупов К.А. Изучение творчества Аденбая Тажимуратова в академических лицеях. /IX Международная научно-практическая конференция «Innovative technologies in science and education», 04-06 марта, 2021 г., Израил, стр. 226-232.

59. Юсупов К.А. Изучение произведения писателя в академических лицеях. // IX Международная научно-практическая конференция «Innovative technologies in science and education», 04-06 марта, 2021 г., Иерусалим, Израил, стр. 233-238.

60. Юсупов К.А. Изучение творчества Кали Жуманиязова в академических лицеях. /IX Международная научно-практическая конференция «Innovative technologies in science and education», 04-06 марта, 2021 г., Израил, стр. 239-243.

61. Юсупов К.А. Изучение творчества Конысбай Камалова в академических лицеях. // IX Международная научно-практическая конференция «Innovative technologies in science and education», 04-06 марта, 2021 г., Иерусалим, Израил, стр. 250-256.
62. Юсупов К.А. Изучение произведения Мамбеталы Кайыпова в академических лицеях. // IX Международная научно-практическая конференция «Innovative technologies in science and education», 04-06 марта, 2021 г., Израил, стр. 257-264.
63. Юсупов К.А. Изучать разборы эпических произведений в академических лицеях. /X Международная научно-практическая конференция «Topical issues, achievements and innovations of fundamental and applied sciences», 09-12 марта, 2021 г., Лиссабон.
64. Юсупов К.А. Академиялық лицейлерде көркем шығармаларды оқыту технологиялары. /X Международная научно-практическая конференция «Topical issues, achievements and innovations of fundamental and applied sciences», 09-марта, 2021 г., Лиссабон: стр.237-242
65. Юсупов К.А. Драмалық шығармаларды оқыту ұсыллары. /X Международная научно-практическая конференция «Topical issues, achievements and innovations of fundamental and applied sciences», 09-12 марта, 2021 г., Лиссабон, Португалия: стр. 243- Юсупов К.А. Изучение лирика Кунхожа в академических лицеях. /XIII Международная научно-практическая конференция «Development of modern science: theory, methodology, practice», 18-19 марта, 2021 г., Мадрид, Испания: стр. 160-165.
66. Юсупов К.А. Жазыушылардың дәретіушилик психологиясы. / XIII Международная научно-практическая конференция «Development of modern science: theory, methodology, practice», 18-19 марта, 2021 г., Мадрид, Испания: – стр. 180-185.
67. Юсупов К.А. Использование современных педагогических технологий в преподавании каракалпакской литературы /Материалы Международной научно-практической конференции. «Татарская литература и культура в контексте взаимодействия национальных литератур и искусств». Казанский федеральный университет, 26-марта, 2021 г.стр.356-362.
68. Юсупов К.А. Анализ методика художественного произведения /Сборник материалов Международную научно-практическую конференцию посвященной 60 – летию кафедры «Педагогика» на тему: «Современное общество и педагогическое образование». Казакстан,

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия университети. 22-апреля, 2022 г Стр.268-271.

69. Юсупов К.А. Ádebiyat sabaqlarında oqıwshılardıń dóretiwshilik kompetenciyasın rawajlandırıw. /The and analytical aspects of recent research: International scientific-online conference, Part 1, Issue 5: May 31st 2022. Turkiya, Istanbul: pp. 104-109.

70. Юсупов К. Академиялық лицейлерде жазыўшылар дөретиўшилигин үйрениў /Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар. Республика 15-кўп тармақли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами. – Тошкент: 2020 йил. Б. 228-230.

71. Юсупов К.А. Академик лицейларда адабиёт дарсларини ўқитиш технологиялари / Илм-фан ва таълимнинг ривожланиш истиқболлари. Республика илмий биринчи конференцияси тўплами. – Тошкент: www.openscience.uz, 27 апрел 2020 йил. №1Б. 25.

72. Юсупов К.А. Академиялық лицейлерде лирикалық шығармаларды таллаў // Қорақалпоқ давлат университети ахборотномаси. – Нукус, 2020. – №1. – Б. 181-184

73. Юсупов К.А. Эпик асарларини ўрганиш усуллари. / в конференция и публикацию статьи в сборнике «Международная конференция академических наук », 25- сентябрь, 2022. Россия. Стр. 115-126. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7111598>.

74. Юсупов К.А. Изучение лирических произведений на уроках литературы. /Spain International scientific-online conference: “Solution of social problems in management and economy” Part 1, Issue 2: September 20, 2022. www.conf.com. Spain, Испания: pp. 21-26.

75. Юсупов К.А. Лирикалық прозада көркем психологизм. «Эмиўдәрья» журналы, Нөкис 2008. 2-саны, 124-127.

76. Юсупов К.А. Жазыўшылардың дөретиўшилик шеберлигин үйрениў методикасы. ҚМУ хабаршысы, 2009, 3-4-санлар, 126-129.

77. Юсупов К.А. И.Юсуповтың «Ўатан топырағы» шығармасының мазмунын үйрениў. ҚМУ хабаршысы, 2009, 3-4-саны, 46-49.

78. Юсупов К.А. Қарақалпақ лирикасын изертлеўши алымның дөретиўшилигин үйрениў. «Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў» журналы, 2012, 1-саны, 3-8.

79. Юсупов К.А. Академиялық лицейлерде И.Юсупов дөретиўшилигин лекция түрлери менен үйрениў усыллары. ҚМУ хабаршысы, 2012, 3-4-санлар, 30-32.

80. Юсупов К.А. Жазыўшылар дөретиўшилигин үйрениў усыллары. «Әмиўдәрья» журналы, Нөкис 2012. 4-саны, 115-118.

81. Юсупов К.А. Қарақалпақ әдебиятында мухаббат жыршысы. «Қарақалпақстан жаслары» газетасы, 1993, 27-март.

82. Юсупов К.А. Еркин қосық-қарақалпақ поэзиясында жаңалық па? «Шымбай ҳаўазы» газетасы, 1991, 27-декабрь, №104 (7030).

83. Юсупов К.А. Әдебияттаныў илиминиң жан күйери еди... Илим ҳәм әдебияттың машақатлы жолларында. (илимий-әдебий ҳәм еске түсириўлер), Нөкис, 2012, 70-73.

84. Юсупов К.А. Әжинияз шайырдың лирикасын оқытыўда интерактив методлардың қолланылыўы. «Қарақалпақ әдебиятының жарық жұлдызлары». (Илимий мақалалар топламы). Нөкис, «Қарақалпақстан», 2015, 42-46.

85. Юсупов К.А. Изучение лирических произведений в школе // Международный научно-образовательном электронном журнале «Лучшие интеллектуальные исследования». – Москва: Том-1, часть 8. 10-27- 2023 г. – Стр. 44-52.

86. Yusupov K.A. Scientific theoretical bases of discussing the significant orks. Science and innovation international scientific journal volume 2 issu 9 september. UIF-2022: 8.2/ ISSN: 2181-3337. Page-81-91

87. Юсупов К.А. Методов обучения лирика Ж.Аймурзаева в школе // Международный научный журнал «Научный импульс». – Москва: №14 (100), часть 1. , 2023 г. – стр. 218-230.

